

A *gyilkos és én* utolsó bekezdése is fennakadt a cenzúra szűrőjén.⁵⁵ Persze, nem tudhatjuk, hogy az említett kései Déry-művek megcsonkításában mekkora szerepet játszott Aczél, de a fentiek fényében valószínűnek tűnik, hogy a politikusnak tudomása volt a problémás szövegrészek kihagyásáról.

A fentiekben említett néhány esetet leszámítva Déry és Aczél fennmaradt levelezése kiegyensúlyozott kapcsolatról árulkodik: a bemutatott kivételeket éppen azért tartom jelentősnek, mert egy-egy pillanatra betekintést engednek abba a korántsem egyértelmű viszonyrendszerbe, amelyben a politikus és az író folyamatosan próbálták – hol több, hol kevesebb sikerrel – közös nevezőre hozni személyes érzelmeiket és érdekeiket a mindenkorai politikai szükségszerűséggel. Mint látható, az állandósult alkufolyamatot tovább nehezítette az a körülmény, hogy a felek egymás és talán a maguk számára is egy sajátos barátság természetes velejáróiként próbálták meg beállítani az olyan helyzeteket, amelyekbe normális esetben – értsd: szabadabb korszakokban – senkinek nem volna szabad belekeverednie – két állítólagos barátunk pedig különösen nem.

⁵⁵ Ezúttal azonban kompromisszumos megoldás született: a *Kortárs* 1976/3. számában ugyan nem jelenhetett meg a szerző meglehetősen kiábrándultságáról tanúskodó zárlat („Honka a társadalom önigazolása, megtéríthető és megbüntethető. De mihez kezdjen velem, aki egészében tagadom? Író, megrögzött gonosztevő, aki bár csak másolatban öl, sajnálatos társadalmi tekintélye miatt Honkánál veszélyesebbnek minősítendő.”), az ugyanebben az évben publikált kötetbeli változat viszont már közli a folyóiratból kihagyott bekezdést. DÉRY Tibor, *A gyilkos és én* = *Uő., Kyvagiokén*, Szépirodalmi, Budapest, 1976, 207.

KRITIKA

MÉSZÁROS GÁBOR

Pálóczi Horváth Ádám verses kiadványai (1787–1796), kiad. Tóth Barna, a latin szövegeket ford. Lengyel Réka*

Pálóczi Horváth Ádám életművének nagyobb része kéziratban maradt – írja Tóth Barna a kötet bevezetőjében –, a kisebb rész, amely nyomtatásban megjelent, huszonnégy kötetet jelent. Egyedüli műve, amely több kiadást is megért, az 1988-ban Németh József által sajtó alá rendezett *Felfedezett titok* című regény. A kéziratot hagyatékából csupán az *Ötödfélszáz énekekből* készült kritikai kiadás 1955-ben. Tóth Barna kiadása az 1787 és 1796 között megjelent verses műveket dolgozza fel, tizenkét hosszabb-rövidebb verses kiadványt. A fülszöveg szerint Horváth művei „[...] mára nehezen elérhetővé váltak, s így sok esetben kívül rekedtek a tudományos diskurzuson”, Tóth pedig úgy fogalmaz bevezetőjében, hogy a Horváth Ádám műveire való jobb rálátás alapfeltétele a „[...] szerző nyomtatásban megjelent, tehát a kortársak részéről szűkebb vagy tágabb körben ismert műveinek újbóli kiadása” (15.).

Az egyik legfőbb kérdés a kötet kapcsán, hogy milyen többlettudást, hasznosítható információt ad az a szövegrendszerezési eljárás, amely során a kiadó egymás mellé rendezi egy adott időszak – Horváth esetében hatalmas mennyiségű – publikációit. Milyen újdonságot, filológiai hasznot hoz az újrakiadás? Hiszen ahogy Csonki Árpád is írja recenziójának bevezetőjében, a kiadott művek jó része rövidebb keresgélés után megtalálható a Google Bookson.¹ Nem akar-e túl nagyot markolni a kiadó, és milyen haszna lehet a témájukat tekintve szétartó művek egymás mellé rendezésének? Vajon nem járt volna több eredménnyel, ha több szöveggondozó bevonásával tárgyalja a Horváth-életmű gyűjtőpontoszerű témáit önálló szövegkiadásokkal? Ha egy-egy tematikára koncentráltan több kötetben, több szakember foglalkozik az olyan témákkal, mint például a pszichológia, a lélek-tan vagy a *Holmik* mint vegyes műfajú szövegek? Az óriási, szerteágazó Pálóczi Horváth-életmű olyan puzzle, ahol a kép egészéből megvan ugyan néhány darab, de az egymáshoz illesztett darabkából egyelőre

* Jelen recenzió az MTA BTK Lendület Nyugat-magyarországi irodalom 1770–1820 kutatócsoport keretei között készült.

¹ CSONKI ÁRPÁD, *Pálóczi Horváth Ádám verses kiadványai (1787–1796)*, Irodalomismeret 2016/4., 72.

keves található. A kirakódarabok megtalálása és összeillesztése, valamint az így elő-
álló anyagban való kutatói elmélyülés indokoltnak tűnne. Ugyanakkor tény, hogy
a tematikailag elegendő, egymás mellé rendezett művek jól szemléltetik, hogy Horváth
milyen sokféle műfajban alkotott, és jól körvonalazzák azt a sokféle regisztert, ame-
lyen megszólalt, és az összekötő szerepet, amit az irodalmi és az irodalmon kívüli
közéletben betöltött. Ennek a fontos ténynek a megállapítására viszont az eddig
rendelkezésre álló szövegkiadások – tehát az eddig megjelent művek – vizsgálata is
lehetőséget adott.

Új eredményeket a jegyzetanyagtól várhat az olvasó. A munka hangsúlyos része itt
keresendő, és nem a szövegek papír alapú újrakiadásában, amely inkább a szövegek
túlélése miatt fontos. Ha egy ilyen óriási munkába fogott a szövegkiadó, kérdéses,
hogy mennyire lehetett alapos, és mire maradt elég idő. A jegyzetanyagot olvasva lát-
ható, hogy a helytörténeti, személyekről szóló adatok pontosak, alaposak, de az anyag
határtalanul bővíthető és bővíthető. A kézirat-történetek (pl. *A Leg-rövidebb Nyári
Éjtszaka, Holmi I., II., III.*) részletek, informatívak, és a rendelkezésre álló Horváth-
levelezésre támaszkodnak. Tóth filológiai jegyzetei is pontosak. A jegyzetek között
gyakran olvasható „Lengyel Réka azonosította” megjegyzés jól illusztrálja, hogy Len-
gyel Réka mekkora segítséget nyújtott fordítói, jegyzetelési munkájával, és a latin
szövegek fordításán túl komoly filológiai munkát is végzett.

Jó megoldás, hogy a kiadó megtartotta lapszéli jegyzetekként *A' lélek halhatatlansága
felől való gondolatok* marginálisait, hogy felhasználta a Sárközy-naplót (815.), remek,
hogy feloldotta a latin szövegben szereplő *Mord Avas Hatu* anagrammát: Adamus
Horváth (812.), hogy felhasználta a Kazinczy-levelezésből kinyerhető adatokat, és
ellenőrizte a Magyar Museumban fellelhető Horváth-publikációkat. A kívánatos
helyen hivatkozik a Csehy–Polgár-tanulmányra az *Ovidius' szerelem* és az *Átok* című
versek kapcsán (821.), az énekeknel pedig Csörsz Rumen István eredményeire, amely-
ből továbbvezető meglátásokat vesz át.

De épp a téma kimeríthetlensége miatt merül fel az olvasóban – ami a művek
és a hozzájuk fűzött jegyzetek olvasása során is mindvégig kérdés marad –, hogy
a feldolgozni kívánt anyag nem túl nagy-e egyetlen sajtó alá rendezőnek. Nem volna-e
több értelme a többszerzős, diszciplínákra és szakértőik munkájára bízott strukturált
anyagfeldolgozásnak, mint egy ilyen súlyos és ambiciózus monografikus vállalkozás-
nak. Persze Tóth Barna munkája nem zárja ki a további mélyfúrásokat, sőt, éppen
ezek megalapozását tekintette fő céljának, de a szövegek ebben a formában történő
kiadása, aktuális elrendezése, válogatása kényszerrel is jelent a továbbiakban. Adná
magát a *Psychológia* és *A lélek halhatatlansága felől való gondolatok* együtt olvasása, öss-
zehasonlítása, közös kritikai kiadása, de ugyanez igaz a *Hunniásra*, a *Rudolphiásra*
és a *Holmikra* is.

Bevezető- és kísérőtanulmány vezet fel a kötetben közölt tizenkét művet. Az egyes
szövegeket bemutató, keletkezésükről szóló fejezetek a könyv végén kaptak helyet,
a szövegmagyarázó jegyzetek előtt és a szövegforrások bemutatása után. Jó megoldás-
nak tűnik, hogy a művek sorba rendezéséhez a megjelenés, és nem a keletkezés sor-
rendjét választotta a kiadás, hiszen kétséges, hogy Horváth milyen sorrendben írta

a szövegeket. Tóth a bevezető első részében Pálóczi Horváth életrajzát mutatja be.
Úgy tűnik, a szerkesztő a bevezetőhöz nem akart lapalji jegyzeteket fűzni, noha segít-
ségükkel messzebbre vezetők, átfogóbb igényű bevezető szöveg és kísérőtanulmány
kerekedhetett volna. A Horváth Ádám Kazinczy Klárához fűződő kapcsolatáról
szóló fejezet sem hivatkozik szakirodalomra, pedig S. Sárdi Margit az ItK-ban²
közölt tanulmányt a (talán vérfertőző) kapcsolatáról, illetve monográfiája³ is jelent
meg a Göcseji Helikonról. Tóth egy korábbi tanulmányában⁴ egyébként megemlíti
S. Sárdi Margit eredményeit, ezért is különös, hogy ezúttal nem esik szó a tovább-
vezető irodalomról.

Nem reflektál a friss hazai szakirodalomra Tóth bevezetőjének *Popularitás, literá-
tusság, tudomány* című fejezete sem. A *közköltészet* fogalmat nem használja, és nem
indokolja, hogy miért. Kérdéses, hogy Csörsz Rumen István eredményei vajon miért
maradnak ki a popularitás és az irodalmiság témájánál.⁵ A szakirodalom felhasználá-
sával kapcsolatos kérdések egyébként is messzire vezetnek, hiszen a végső irodalom-
jegyzékben csak magyar nyelvű szakirodalmi tételek szerepelnek. A kiadás számot vet
azokkal, akik közvetlenül foglalkoztak Horváthtal Hegyi Ferencről Péterffy Idáig,
azonban a külföldi szakirodalom feldolgozása elkerülhetetlen az olyan témákhoz,
mint például Edward Young és a *Huszonharmadik Éjtszaka* fordítása. A hazai szakirodalmi
alapkutatások ugyan ebben a témakörben is hiányoznak, de a kritikai kiadás is nyitva
hagyja, illetve fel sem teszi, azt a kérdést, hogy miért érdekli Horváthot Edward Young.
Ismét olyan specifikus témáról van szó, amelyhez a *graveyard poetry* szakirodalmának
komolyabb feldolgozása volna szükséges. Ugyanez elmondható például a sajtó alá
rendező egyik olyan kijelentésnél, amely azt állítja Horváth *Psychológiája* kapcsán,
hogy az „[...] Kant szépről való elméletét és esztétika központú gondolatait Horváth
nem volt képes (és hajlandó) elfogadni”. (46.) A szerző nem ad meg továbbvezető iro-
dalmat, de arra sem utal, hogy vajon mi volt Horváth Ádám elkülönülésének oka
a kanti esztétikától.

Nagyon alapos viszont a *Holmi*-kéziratokat és kiadásokat tárgyaló fejezet. A kötet
végén található táblázatok és a megjelent *Holmi*-versek betűrendes címmutatója segít-
tenek tájékozódni a *Holmik* kéziratái és kiadott szövegei között. Ez az infrastruktúra
a megjelent munka alapjára még tovább építhető. Érdemes volna a táblázatban a szö-
vegek műfaját is jelölni, mert így a kötetben nem szereplő *Holmi*-kéziratok szövegeiről
is több információ volna hozzáférhető. A publikált *Holmik* – a kéziratokról nem is
beszélve – műnem- és műfajbeli vegyes felvágottak: dialógus, tanköltemény, nyelvés-
zeti értekezés, traktátus, mars, levél és a legkülönfélébb alkalmi versek is olvashatók
bennük. A kiadott (és Tóth által újra kiadott) szövegeknél egyszerű utánanézni a szö-
veg műfajának, tartalmának – a könyvben megtalálható. Viszont azon kéziratok
szövegek esetében, amelyek nem jelentek meg nyomtatásban, Tóth csak kezdősort

² S. SÁRDI Margit, *Kazinczy Klára – és férje*, ItK 1998/3–4., 541–546.

³ *A Göcseji Helikon költőnői*, kiad. S. SÁRDI Margit, Universitas, Budapest, 2002.

⁴ TÓTH Barna, *Pálóczi Horváth Ádám pályájának első szakasza = Magyar Arión. Tanulmányok Pálóczi Horváth Ádám műveiről*, szerk. CSÖRSZ Rumen István – HEGEDÜS Béla, rec.iti, Budapest, 2011, 31.

⁵ Például CSÖRSZ Rumen István, *Közköltészet – irodalom alatt, kultúrák fölött*, *Literatura* 2006/2., 274–282.

közöl. Ilyenből sok van, és a kötetből nem derül ki, hogy milyen műfajú, milyen jellegű szövegek.

A *Holmikról* írt fejezet gyűjteményes példányként tekint a negyedik részre, a csurgói könyvtárban található kézirat darabra.⁶ Horváth Ádám több helyen is megjegyzi, hogy kiadásra szánta a negyedik részt, amely tehát nem csak „cenzori, gyűjteményes példány” volt. A csurgói kézirat sajtó alá rendezésére Écsy Ö. István tett kísérletet,⁷ azonban a szövegek java része nem jelent meg nyomtatásban, így Écsy szövegkiadása nem azonosítható a negyedik *Holmival*, de a kézirat szöveganyagán alapuló teljes szövegkiadásnak sem tekinthető.

A csurgói kézirat szövegeit felsoroló táblázatból kimaradt az [*Ember a nevünk...*] kezdetű vers (49.), amely az *Ötödfélszáz Énekekben* egy további versszakkal jelent meg. A kézirat 96. oldalán könyvtári adatok olvashatók két oszlopban, ezeket a kiadónak nem sikerült azonosítania, és tévesen „Jegyzetek, görög és latin személynevek listája két oszlopban, mellettük a nevekhez rendelt számok” műfajmegjelöléssel hivatkozik rájuk. A kézirat utolsó harmadában marsok, indulók szerepelnek, amelyeket a táblázat összefüggő szövegegységként kezel, noha cím szerint külön lehetne őket válogatni. Előfordul néhány helyen, hogy a kéziratlapon több különálló szöveg is olvasható, de a táblázat csak a legfelső szöveg címét vagy az incipitet rögzíti (lásd például 60.). Horváth marginálisként megjegyzéseket, glosszákat, olykor rajzokat vagy verslábakat illeszt a kézirat szövegekhez. Mivel a táblázatok felsorolják a kéziratok tartalmát, de a marginálisokat, kottákat nem azonosítják, a *Holmi*-kéziratokkal kapcsolatos munka nem tekinthető elvégzettnek.

Tóth gyűjteményes példányként tekint a csurgói kézira, azonban nem számol a kéziratban található cetlivel, amelyen Horváth Ádám írásával negyvennégy műcím olvasható. A kézirat egyes szövegei kereszttekkel vannak megjelölve, de a keresztteket más toll húzta, az, amelyet Sárközy használt, ekképp kevésbé valószínű, hogy Horváth jelölte volna meg így a műveit. A cetlire felírt művek mellett nem minden esetben szerepel kereszt a kéziratban: tehát a cetli és a kereszttek funkciója nem azonos. A kereszttel jelölt szövegek között van olyan, amelyet Horváth közölt valamelyik *Holmijában*, a cetlin szereplő címek között ellenben nincs. Nem tudom cáfolni, hogy a cetlin szereplő műcímek nem a negyedik *Holmiban* közölni kívánt műcímek lennének. Écsy említést tesz a cetliről, de azon kívül, hogy egy költemény kihagyását indokolja vele, semmilyen más esetben nem tér vissza rá, és szerkesztési elveit sem támogatja vele. A cetlin szereplő művek korábban nyomtatásban még nem jelentek meg, a kötetkompozíciót illetően az is továbbgondolandó, mire használta a szerző a keresztteket, azonban az nyilvánvaló, hogy Écsy szövegkiadása nem lehet mérvadó egy kritikai igényű szövegkiadás elkészítésekor.

Remélhetőleg motiválóként hat a további kutatásra a sajtó alá rendező lendülete. A versváltozatok, szövegelfordulások rendszere olyan szövevényes, hogy érdemes lesz a már meglévő rendszereket kiegészítve, folytatva közös adatbázisban feldolgozni,

⁶ Csurgó, Csokonai Vitéz Mihály Református Gimnázium Könyvtára, K 241.

⁷ Pálóczi Horváth Ádám *Holmi-jának Negyedik Darabja*, szerk., bev. Écsy Ö. István, Csurgói Református Csokonai Vitéz Mihály Gimnázium, Csurgó, 1942.

elkerülve a lehetetlen feladatnak tűnő egyéni anyagfeldolgozást. Csak így lehetne összefogni ezt az adat- és anyagkomplexumot, és ehhez a munkához Tóth Barna vállalkozása megadta a kezdőlökést. E téren a kritikai igényű szövegkiadás beváltja a hozzá fűzött reményeket, biztos kiindulópontot jelent a további mélyfúrásokhoz, és megteremt a feltételeket az életmű 1787 és 1796 között írt szöveganyagának továbbélésére. A hiányosságok pedig nem a szövegkiadó mulasztásai, hanem általánosan a Pálóczi Horváth-kutatás évszázados restanciájából eredeztethető, de pótolható hiányosságok.

(*Universitas – Debreceni Egyetemi, Budapest–Debrecen, 2015. [Régi Magyar Költők Tára XVIII. század, 16.]*)